

Η ιατρική οικογένεια Σκιαδά στη Ρωσία του 18ου αιώνα

Λέξεις ευρετηρίου

Ιατροφιλόσοφοι
Ιστορία Ιατρικής
Κεφαλλονιά
Ρωσία

Η ελληνική ιατρική παρουσία στη Ρωσία χρονολογείται από το 15ο ήδη αιώνα.¹ Αυξάνει αριθμητικά και ποιοτικά, με συνέπεια το 18ο αιώνα Έλληνες ιατροί να αναδεικνύονται σε υψηλότατα αξιώματα, όπως τσαρικοί αρχίατροι και καθηγητές του πανεπιστημίου της Μόσχας.

Ωστόσο, η διαδρομή αυτή δεν έγινε σε μία ημέρα. Η δραστηριοποίηση του ελληνικού ιατρικού δυναμικού στην ομόδοξη χώρα δεν απασχόλησε ακόμη σημαντικά την ελληνική ιατροϊστορική βιβλιογραφία. Μια από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις αφορά την οικογένεια Σκιαδά, η οποία ανέδειξε σε επίζητες θέσεις τρία μέλη της, τον Αθανάσιο, τον Γεώργιο και τον Μιχαήλ.

Αθανάσιος Σκιαδάς

Ο Αθανάσιος Σκιαδάς γεννήθηκε στο Αργοστόλι της Κεφαλλονιάς την 25η Ιουνίου 1691.^{2,3} Σε εφηβική ηλικία μεταβαίνει στη Βενετία, όπου και εργάζεται κοντά στον Κρητικό Γρηγόριο Μαρά, εφημέριο του ναού του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων.⁴ Το 1708 γίνεται δεκτός στη Φλαγγίνειο Σχολή, με καθηγητή τον Αθηναίο Ιωάννη Πατούσα.

Δύο χρόνια αργότερα εγγράφεται στη σχολή των *artisti*⁵ του πανεπιστημίου της Πάδοβας ως υπότροφος του Κωπουριανού Κολεγίου. Θα αποφοιτήσει το 1714 και ευθύς αμέσως θα περιηγηθεί την Ευρώπη, επισκεπτό-

Γ.Α. Λαζάρου,
Ι. Λασκαράτος

*Ιστορία Ιατρικής,
Ιατρική Σχολή, Πανεπιστήμιο Αθηνών*

The Schiadas family of physicians
in 18th century Russia

Abstract at the end of the article

μενος πολλές βιβλιοθήκες, αρχεία και μουσεία στην Ιταλία, Γερμανία, Δανία και Δακία.⁶ Πράγματι, από την αποφοίτησή του ως τη συνάντησή του με το Ρώσο μονάρχη μεσολαβούν δύο χρόνια, τα οποία ο νεαρός ιατροφιλόσοφος αξιοποιεί κατά τον καλύτερο τρόπο. Διχογνωμία υπάρχει ως προς τον τόπο συνάντησής του με το Μεγάλο Πέτρο. Στην άποψη ότι ο Σκιαδάς συναντήθηκε με το Μεγάλο Πέτρο το 1711 στη Μολδαβία, όταν όντως ο τσάρος βρισκόταν εκεί με την άτυχη εκστρατεία του Προύθου,⁷ αντιτίθεται το γεγονός ότι ο Σκιαδάς βρισκόταν στην Πάδοβα ως πρωτοετής φοιτητής. Ο ίδιος ο Σκιαδάς στον πρόλογο κατοπινού συγγράμματός του, σημειώνει: «Επειδή τους 1716 φθάνοντας εις την Δανιμαρκίαν, εκεί πρώτον εγνώρισα τον αείμνηστο βασιλέα».⁸ Ο τσάρος τον προσκαλεί κοντά του και τον ονομάζει “*equitatu primus causarum auditor*”, δηλαδή πρώτο σύμβουλο δικαιοσύνης στο ιππικό.^{9,10}

Στη Ρωσία διορίζεται καθηγητής στη Σλαβο-γραικική Ακαδημία της Μόσχας, διαδεχόμενος τον Σωφρόνιο Λειχούδη το 1722.¹¹ Πρέπει να τονισθεί ότι το πρόγραμμα της Ακαδημίας περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, ελληνική γραμματική, ρητορική, λογική και φυσική. Θεωρείται δεδομένο για τον ιστορικό της Ιατρικής ότι στον όρο φυσική συμπεριλαμβάνεται και η Ιατρική.^{12,13} Για τη διδασκαλία, άλλωστε, της Ιατρικής ο Σκιαδάς είχε όλα τα απαραίτητα προσόντα. Επιπλέον, ο ανηψιός του Αθανασίου Μιχαήλ Σκιαδάς, στον πρόλογο της διατριβής του το 1771, αναφέρεται στο θείο του ως καθηγητή των ε-

πιστημών: “D. Athanasio Skiada, nobili Cephaleno, olim in imperio Rutheno linguae graecae literalis et scientificae professori”.

Το επόμενο έτος εκδίδει στα λατινικά και στα ρωσικά δύο καταλόγους των ελληνικών κωδίκων της Συνοδικής Βιβλιοθήκης της Μόσχας. Παρότι πτυχιούχος ιατροφιλόσοφος, δεν φαίνεται να άσκησε την τέχνη του Ασκληπιοῦ. Ο Αθανάσιος Σκιαδάς διακρίθηκε κυρίως για τις παλαιογραφικές του έρευνες.¹⁴ Είναι, ίσως, «ο πρώτος Έλληνας συνειδητός παλαιογράφος».¹⁵ Την επιδοση αυτή θα πρέπει να εντάξουμε στην ευρύτητα του πνεύματος και των ενδιαφερόντων των ιατροφιλοσόφων, οι οποίοι πρωτοπορούν και στο συναφή τομέα της σύνταξης εθνικής βιβλιογραφίας.¹⁶

Το 1730 πιθανότατα εγκαταλείπει τη Ρωσία και μετά από σύντομη επίσκεψη στη γενέτειρά του εντοπίζεται το 1737 στη Βενετία. Τότε εκδίδει το βιβλίο του «Γένος, Ήθος, Κίνδυνοι και Κατορθώματα Πέτρου του Πρώτου, Πατρός Πατρίδος Αυτοκράτορος Πάσης Ρωσίας...»,¹⁷ ενώ το 1742 εκδίδει το «Τηλεμάχου Τύχα», μετάφραση από τη Γαλλική του έργου του Φρανσουά Σαλιναίκ ντε Φενελόν.

Δύο χρόνια αργότερα, η ελληνική κοινότητα της Βενετίας αναζητεί αρχειοφύλακα. Υποψήφιοι είναι ο Αθανάσιος Σκιαδάς, 53 ετών τότε, ο Αντώνιος Πίλος, γραμματέας της Αδελφότητας, και ο Ιωάννης Σταύρου, άρτι αποφοιτήσας ιατροφιλόσοφος, ο οποίος και τελικά εξελέγη.

Ο Αθανάσιος Σκιαδάς φαίνεται ότι παρέμεινε στη Βενετία έως το 1750, οπότε επιστρέφει στη Ρωσία. Νυμφεύθηκε την πριγκίπισσα Δολγορούκη, με την οποία απέκτησε δύο κόρες και ένα γιο, τον Γεώργιο. Αναφερόμενη ημερομηνία θανάτου του είναι το 1796. Όμως, κανείς από τους βιογράφους του δεν φαίνεται να τονίζει ότι τότε ο Σκιαδάς ήταν όχι απλώς υπέργηρος, αλλά φαινόμενο μακροβιότητας. Σύμφωνα με την ημερομηνία γέννησής του το 1691, ο Σκιαδάς απεβίωσε σε ηλικία 105 ετών, γεγονός όχι και τόσο συνηθισμένο και οπωσδήποτε αξιομνημόνευτο.

Γεώργιος Σκιαδάς

Ο Γεώργιος Σκιαδάς είναι ο υιός του Αθανασίου Σκιαδά. Γεννήθηκε στη Μόσχα στις αρχές Νοεμβρίου 1724. Σχετική βεβαίωση για τη γέννηση του Γεωργίου υπογράφουν το 1743 τέσσερις άλλοι Έλληνες της Μόσχας, οι Ανδρέας Κασσής από την Πάτρα, Λουκάς Βαγενάς (Vaenas ή Baeni), Νικόλαος Ροδόσταμος από την Κέρ-

κυρα και Δημήτριος Γιαννακόπουλος από την Κωνσταντινούπολη, οι οποίοι κατοικούσαν πιθανότατα στην ίδια συνοικία της ρωσικής πρωτεύουσας. Δεν είναι γνωστά τα επαγγέλματά τους ούτε η θέση τους στην ελληνική παροικία της Μόσχας.

Το 1740 εισέρχεται στο Φλαγγινιανό Κολέγιο,¹⁵ όπου είχε καθηγητή τον Γεώργιο Πατούσα, νεότερο αδελφό του Ιωάννη Πατούσα, διδασκάλου του πατέρα του. Αποφοιτά το 1743 και ακολούθως εγγράφεται στο Κολέγιο Παλαιόκαπα, προκειμένου να συνεχίσει τις σπουδές του στη σχολή των ιατροφιλοσόφων του πανεπιστημίου της Πάδοβας,⁵ ακολουθώντας την πατρική παράδοση.

Ο ιατροφιλόσοφος πλέον Γεώργιος Σκιαδάς επιστρέφει στη Μόσχα, όπου διορίζεται προσωπικός ιατρός της αυτοκράτειρας Ελισάβετ. Φαίνεται ότι άσκησε το ιατρικό επάγγελμα με μεγάλη επιτυχία, καθώς μνημονεύεται ότι απέκτησε μεγάλη περιουσία.³ Πέθανε στη Μόσχα το 1803, χωρίς να αφήσει γνωστούς απογόνους.¹⁸ Δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο να είχε απογόνους, αλλά αυτοί είτε δεν διακρίθηκαν όπως οι πρόγονοί τους, είτε αφομοιώθηκαν παντελώς, εκρωσίζοντας πλήρως το όνομά τους και καθιστώντας αδύνατο τον εντοπισμό τους. Ήδη ο Γεώργιος Σκιαδάς ήταν δεύτερης γενεάς μετανάστης, γέννημα θρέμμα της Μόσχας, στην οποία και επέστρεψε μετά το σύντομο διάλειμμα των σπουδών του στην Πάδοβα.

Μιχαήλ Σκιαδάς

Ο Μιχαήλ Σκιαδάς του Ηλία γεννήθηκε στο Αργοστόλι το 1740 ή 1742.⁶ Πιθανότατα, θα ακολουθούσε και αυτός την πεπατημένη της εποχής μεταβαίνοντας για σπουδές στην Πάδοβα. Όμως, η φήμη των δύο συγγενών του, οι οποίοι διέπρεπαν στην τσαρική αυλή, τον οδηγεί στη Μόσχα. Από εκεί, με έξοδα του εξαδέλφου του Γεωργίου, μεταβαίνει στην Ολλανδία¹⁹ και συγκεκριμένα στο Λέυντεν.²⁰

Ο Μιχαήλ Σκιαδάς μαθήτευσε κοντά στον «Ολλανδό Ιπποκράτη» Boerhaave, διάσημο κλινικό δάσκαλο της εποχής, πανευρωπαϊκής εμβέλειας.^{21,22} Σπούδασε επίσης φιλολογία, θεολογία και φυσικομαθηματικά. Η εναίσιμη διατριβή του είχε τον τίτλο “De summo bono” (Περί του υπερτάτου αγαθού). Ακολούθως, μετέβη στο Παρίσι, απ’ όπου, μετά από δεκαετή απουσία, επιστρέφει στη Μόσχα.

Στο πανεπιστήμιο της Μόσχας, το οποίο ιδρύθηκε μόλις το 1755, η δε Ιατρική του Σχολή το 1765, θα διοριστεί καθηγητής Φυσιολογίας, Παθολογίας και Γενικής Θεραπευτικής.^{9,23,24} Τιμήθηκε μάλιστα με τον τίτλο του

Συμβούλου (Conseiller de College) και του Ιππότη του Αγίου Βλαδιμήρου.²⁵ Πέθανε την 5η Σεπτεμβρίου 1802 σε δημιουργική ηλικία, αφήνοντας ανέκδοτο το σύγγραμμά του περί «Θεοανθρωπογνωσίας».

Άλλα συγγράμματά του είναι τα εξής: “Panegyricus in diem natalem Magni Ducis Alexandri habitus anno 1778”, “Oratio de veri nominis medico, incipiente, ubi physicus ac praesertim naturae humanae consultus desinit, habita die 22 April 1783”, “Oratio de causis et effectibus pathematum animi atque ratione eorum moderandorum coercendorumve, ad bene beatque vivendum, habita d. 28 Junii 1794”.¹⁷

Η οικογένεια Σκιαδά, με τρεις διακεκριμένους εκπροσώπους της, κυριαρχεί στο προσκήνιο της ελληνικής κοινότητας στη Ρωσία κατά το 18ο αιώνα. Η μελέτη της δράσης των Ελλήνων ιατροφιλοσόφων της διασποράς δεν μπορεί να θεωρηθεί ολοκληρωμένη, εάν δεν αναδειχθεί η πολύπλευρη δράση και πολύτιμη επιστημονική συνεισφορά των Ελλήνων ιατρών στη Ρωσία. Η δράση, μάλιστα, αυτή εκτείνεται σε αρκετούς αιώνες, αλλά κορυφώνεται το 18ο αιώνα, λόγω της συνειδητής προσέλευσης του ελληνικού επιστημονικού δυναμικού από το Μεγάλο Πέτρο και τους διαδόχους του.²⁶

ABSTRACT

The Schiadas family of physicians in 18th century Russia

G.A. LAZAROU, J. LASCARATOS

History of Medicine, Medical School, University of Athens, Athens, Greece

Archives of Hellenic Medicine 2001, 18(1):80–83

The Greek medical presence in Russia dates from the 15th century. Numerous Greek physicians settle in Russia and were appointed in high offices. Among the most distinguished were the physicians of the Schiadas family from Cephallonia. Athanassios was appointed counsellor to Czar Peter the Great, his son George was appointed personal physician to Empress Elizabeth and his nephew Michael was a professor at Moscow University. In this article the information available on their life and work is presented.

Key words: Cephallonia, History of medicine, Medicophilosophers, Russia

Βιβλιογραφία

1. LAZAROU GA, MARKETOS S. The post-Byzantine Greek medical presence in Russia. *Asklepios* 1999/2000, 12:100–101
2. ΖΑΒΙΡΑΣ Γ. *Νέα Ελλάς ή Ελληνικόν θέατρον*. Γ.Π. Κρέμος, Αθήνησιν, 1872:173–174
3. ΣΑΘΑΣ ΚΝ. *Νεοελληνική Φιλολογία, Βιογραφία των εν τοις Γράμμασι διαλαμπάντων Ελλήνων, από της καταλύσεως της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μέχρι της Ελληνικής Εθνεγερσίας (1453–1821)*. Ι. Χιωτέλλης, Εν Αθήναις, 1868:462–463
4. ΜΕΡΤΖΙΟΣ ΚΔ. Η ιδιόγραφος διαθήκη Γρηγορίου του Μαρά του Κρητός. *Κρητικά Χρονικά* 1960, 141:69–101
5. ΠΛΟΥΜΙΔΗΣ ΓΣ. Αι πράξεις εγγραφής των Ελλήνων σπουδαστών του Πανεπιστημίου της Παδούης, Μέρος Α', *Artisti* 1634–1782. *Επετηρίς Εταιρείας Βυζαντινών Σπουδών* 1969–1970, 37: 260–336
6. ΤΣΙΤΣΕΛΗΣ Η. *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*. Π. Λεώνης, Αθήναι, τόμος Α', 1904:602
7. ΒΕΡΖΑ Μ. Relations culturelles entre les Iles Ioniennes et les Pays Roumains. *Πρακτικά τρίτου Πανιωνίου Συνεδρίου, Τόμος Β'*, 1969:3–8
8. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΣΙΣ ΑΕ. Contribution a la connaissance de la vie et de l'oeuvre de deux grecs de la Diaspora: Athanasios Kondoidis et Athanasios Skiadas (18e siècle). *Balkan Studies* 1978, 19:159–188
9. ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ Μ. Η συμβολή των ιατρών εις την παλιγγενεσίαν του έθνους. *Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών* 1940, 15:218–237
10. ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ Α. *Βιογραφία των Ενδόξων Ανδρών της νήσου Κεφαλληνίας*. Εν Βενετία, Φοίνιξ, 1843. Ανατύπωση, Καραβίας, 1988:154–170
11. ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Μ. *Σχεδιάσμα περί της εν τω Ελληνικώ Έθνει καταστάσεως των γραμμάτων από αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστώσης (ΙΘ΄) εκατονηταετηρίδος*. Εν Κωνσταντινούπολει 1867. Ανατύπωση, Αθήνα, Καραβίας, 1992:147
12. ΚΑΣΤΙΓΛΙΟΝΙ Α. *Ιστορία της Ιατρικής*. Μινώταυρος, Αθήναι, 1961, τόμος Α', 312
13. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Δ. Η Ιατρική σκέψη μέσα από τα βιβλία Φυσικής της προεπαναστατικής περιόδου. Στο: *Οι Επιστήμες στον Ελληνικό Χώρο*. ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα, Τροχαλία, 1997:223–248

14. ΖΑΚΥΝΘΗΝΟΣ ΔΑ. Μεταβυζαντινή και νεωτέρα ελληνική ιστοριογραφία. Στο: *Μεταβυζαντινά και Νέα Ελληνικά*. Αθήναι, 1978:23–66
 15. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ ΑΘΕ. Η Φλαγγίνειος Σχολή της Βενετίας. Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1975:268
 16. ΛΑΖΑΡΟΥ ΓΑ. Δημήτριος Προκοπίου ο Πάμπερης και ιατρική πρωτοπορία στη σύνταξη εθνικής βιβλιογραφίας. *Παρνασσός* 1997, 39:124–128
 17. LEGRAND E. *Bibliographie Hellinique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs au XVIII siècle*. Tome I. Paris, 1918:256–259
 18. RANGABI-RIZO E. *Livre d'or de la noblesse Ionienne*. Vol. 2. Athènes, Eleftheroudakis, 1926:555–561
 19. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Α. Ο Ελληνισμός της διασποράς. Στο: *Ιστορία Ελληνικού Έθνους*, τόμος 11. Ολλανδία, σελ. 241
 20. RICHTER WM. *Geschichte der Medicin in Russland*. Vol. III. Moskwa, NS Wsewolojsky, 1813–1817, III, 353–354
 21. ΜΑΡΚΕΤΟΣ ΣΠ, ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ Γ. Χέρμαν Μπουρχάβε (1668–1738). Ο Ολλανδός Ιπποκράτης. *Mat Med Gr* 1986, 14:105–108
 22. ΜΑΡΚΕΤΟΣ ΣΠ. *Εικονογραφημένη Ιστορία της Ιατρικής*. Αθήνα, 1993:236–237
 23. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ ΠΜ. *Οι Έλληνες κατά τον πρώτον επί Αικατερίνης Β΄ Ρωσοτουρκικόν πόλεμον (1768–1774)*. Εν Αθήναις, Σακελλάριος, 1903. Ανατύπωσις, Καραβίας, 1989:21
 24. ΚΟΥΣΙΣ, Α. *L' évolution de la médecine en Grèce. Extrait de la revue "Les Balkans"*. Athènes, Flamma, p. 53
 25. ΒΙΤΣΟΣ ΙΑ. Η ιατρική εις την Επτάνησον και η συμβολή των Επτανησίων ιατρών εις την πνευματικήν και κοινωνικήν εξέλιξιν της Ελλάδος. Διδακτορική Διατριβή, Αθήναι, 1979:63
 26. ΛΑΖΑΡΟΥ ΓΑ. Η ελληνική Ιατρική στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Διδακτορική Διατριβή, Αθήναι, 1999:45–71
- Corresponding author:*
G.A. Lazarou, 3 Eratous street, GR-145 69 Anixi, Greece